

гл ас. РАЙНА ДИМИТРОВА

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ "НЕОФИТ РИЛСКИ", гр. БЛАГОЕВГРАД

**АКТУАЛНИ ПРОБЛЕМИ И БЪДЕЩИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ЗА УСТОЙЧИВОТО
РАЗВИТИЕ НА ГОРИТЕ И ГОРСКОТО СТОПАНСТВО**

*ACTUAL PROBLEMS AND FUTURE CHALLENGES FOR THE SUSTAINABLE
DEVELOPMENT OF FORESTS AND THE FORESTRY*

Chief Ass. Prof. RAYNA DIMITROVA

SOUTH-WESTERN UNIVERSITY "NEOFIT RILSKI", BLAGOEVGRAD

Abstract:In the concept for sustainable development, forestry becomes one of the most important human activities on Earth. This makes the defining of the actual problems an extremely important issue such as the future challenges for the development of forestry and the forests. According to the regulations of the conception for sustainable development, they are summarized on global, regional - for Europe and local - for Bulgaria level. The strategy for sustainable development of the forests and the forestry requires flexible and semi-adjusting institutional framework for administrating the sector. It should include: effective participation of the citizens in the decision making process; economical conditions for the production of a enough product and high technological Know - How; production activity accordingly the economical requirements; stability of the financial and market structure; mechanisms capable of softening the social pressures resulting from the unharmonious development.

Key words: sustainable development; forestry; forest sector; actuals problems; institutional framework

ВЪВЕДЕНИЕ

Концепцията за устойчиво развитие на горите и горското стопанство изисква дефиниране на един вид „етичен кодекс“, базиран върху принципа ”опазване чрез използване“, съобразно човешката ценностна система и пълно уважение към другите живи същества. В този смисъл гората е специфичен управленски инструмент, докато горското стопанство е една биотехнология за използване на земята, която е в състояние да постигне екологичните, икономическите и социални цели и се превръща в една от най-важните човешки дейности на Земята. Гората следва да се възприема като елемент, който интегрира всички останали елементи на околната среда. Гората свързва въздуха, водата, почвите, растенията и животните. Всички други сухоземни екосистеми не могат да направят това. Гората е движеща сила за развитие на селските райони както в развитите, така и в развиващите се

страни. Тя има специална междусекторна роля, свързана с почвата, водата, климата, опазването на биологичното разнообразие, туризма, рекреацията, духовните и културни дейности.

От глобалните дискусии, свързани с гората в наше време, възниква един критичен въпрос: за едни опазването на природата означава забавяне на икономическото развитие, за други опазването на общите блага е за сметка само на някои държави.

В този контекст е изключително важно дефинирането на актуалните проблеми и бъдещи предизвикателства за устойчивото развитие на горите и горското стопанство.

Концепцията за устойчиво развитие определя обективна необходимост то да се изследва на глобално, регионално и национално ниво. Въз основа на това актуалните проблеми и бъдещи предизвикателства за устойчиво развитие на

горите и горското стопанство могат да се обобщят по същия начин.

РЕЗУЛТАТИ И ОБСЪЖДАНЕ

I. Глобални проблеми и предизвика-телства

Срещата на върха по проблемите на Земята+5" (1997г.) постановява, че през последните пет години много малко е постигнато при изпълнение на ключовите елементи на Agenda - 21 и движението към устойчиво развитие. Докладът също така набляга на факта, че много страни акцентират, че приложението на Agenda- 21 изисква нови и допълнителни финансови ресурси и обмен на технологии. Редица говорители посочват, че без облекчаване на нарастващата бедност в световен мащаб, устойчивото развитие е нереалистично и невъзможно. Признава се, че са постигнати редица положителни резултати, но е изразена дълбока загриженост, че общите тенденции за устойчиво развитие сега са по-лоши отколкото бяха през 1992 г.

Много държави отчитат, че икономическите условия и обществените услуги са се влошили; нараснал е общия брой на хората в света, които живеят в бедност. През последните години разликата между развитите и развиващите се страни много бързо се увеличава. Възниква въпросът какво е положението в третата категория държави - държавите, чиято икономика е в преход.

Докладът „Брутланд -10 години" (1998) посочва много пропуски в международните усилия при изпълнение на концепцията за устойчиво развитие:

-пропуски в знанията - много празнини в научните и образователните програми и в механизмите за пренос на правилните знания в подходящото време към правилните изпълнители или лицата, които вземат решения;

-пропуски на пазара, най-важните от които са: липса на оценка на нестопанската стойност на горските продукти и услуги, интернационализация на раз-

ходите и екстернализация на ползите, нереалистично ниски такси на корен и неприемливи дъмпингови цени;

-институционални пропуски – прекалена бюрокрация и разделяне на сектори; липса на ефективна координация, независимо от изобилието на институции;

-политически пропуски - липса на политическа воля, крайна централизация и липса на мнения от местните хора в процеса на вземане на решения, корупция;

-технологични пропуски – производство, фокусирано върху продукта, а не върху услугите, липса на „еко- ефикасни" изчисления;

-информационни пропуски - липса на прозрачност, права върху информацията, социален контрол;

-пропуски в стимулите - зелени такси, неправилни субсидии;

-пропуски в справедливостта - даване възможност на местното население да участва при вземане на решения, разпределяне на богатата и равен достъп до социалните благополучия.

Отбелязва се, че развитите страни носят специална отговорност за улесняване създаването на условия за устойчиво стопанисване на гората и поспециално за опазване на биологичното разнообразие и устойчивото използване на биологичните ресурси на гората.

Специалната отговорност не е само въпрос на финансово подпомагане. Тя изразява нещо по-дълбоко, поинтелектуално, по-неизмеримо, това е повече като начин на мислене и концепция за развитие, отколкото съвременни практики и трансфер на пари. Може би то е свързано с равномерното и еднакво разпределение на ползите, идващи от използването на природата в глобален смисъл. Специалната отговорност вероятно е свързана с фундаменталната парадигма на западната наука и технологии. В исторически аспект Европа е отговорна за фундаменталната Картезианска парадигма, която разделя елементите на природата или еко-

системата един от друг и ги разглежда поотделно. Тази методика все още е най-голямото постижение на модерното знание и практика. Благодарение на нея човечеството непрекъснато прогресира. Цялата наша цивилизация е основана на нея.

Но тази прекрасна от човешка гледна точка парадигма беше и все още е опасна за природата. В различни части на планетата деградацията на природата и екологичния риск са се превърнали в значителен проблем от икономически, политически и социален интерес. Взаимовръзките може би са много незабележими, но те са решаващи за изчерпването на горите, загубата на биоразнообразие, деградацията на почвите, замърсяването на въздуха и водата и невъзможността земята да изхрани нарастващата човешка популация.

Изглежда, че същността на взаимовръзката между човек и природа трябва да бъде променена. Това не е икономически или управленчески въпрос, а по-скоро етичен и морален. Това е истинско бъдещо предизвикателство за човечеството.

Много точно определение на настоящите и бъдещи проблеми на горското стопанство дават Solberg и Rykowski:[1] "Днес горското стопанство е изправено може би пред най-голямото предизвикателство в неговата история: има повече въпроси, отколкото отговори и те идват все по-често извън гората и горското стопанство". Това е валидно за Европа, за всяка отделна страна, както и на глобално ниво. Гората и горското стопанство трябва да продължат да произвеждат все повече дървесина, но в същото време други функции стават все по-важни: опазване на климата и биоразнообразието, осигуряване на производство на храна и борба с бедността, защита на почвата и водата, социални и културни духовни услуги и други.

II. Европейски проблеми и предизвикателства

Те се изразяват в няколко основни момента:

- опростена биологична структура на европейските гори (особено в Централна и Източна Европа), което води до биологична слабост и уязвимост на европейските гори към биотични и абиотични стресови фактори и болести;

- замяна на предходните естествени и стабилни горски екосистеми предимно с временни, високо продуктивни гори, с опростена структура и податливост към повреди;

- икономически процеси, фокусирани върху постигане на краткосрочни икономически цели и прилагане на интензивни методи на стопанисване;

- вредно влияние на замърсяването на въздуха, водата и почвата върху състоянието на европейските гори;

- глобалните климатични промени, които засягат всички типове гори, все още остават непроучен фактор от основна важност за проблемите в европейското горско стопанство;

- необходимост от установяване на система за защита на цялата природа, интегрирана със социалните и икономически дейности на човека на територията на всички гори, като се вземат предвид местните и регионални условия и правата и интересите на местните хора. Подобна система трябва да бъде вградена в устойчивото и балансирано развитие на всички икономически дейности.

Документите, представени от ООН [2], свързани с горските политики и институции, определят някои от жизненоважните проблеми, които спъват устойчивото стопанисване на горите:

- понижаване на цените на дървесината и ползите от горите;

- екологичните и социалните стойности не се оценяват от пазара;

- горското стопанство има периферна роля при планирането на националната икономика;

-преходният процес в горския сектор е определен от по-общии фактори, свързани с прехода в тези страни;

-липсата на инфраструктура и други.

Същевременно страните от Централна и Източна Европа изпитват специфични трудности, свързани с развитието на горското стопанство през последните 15 години. Много точно са дефинирани от Solberg и Rykowski [1] основните проблеми, с които се сблъсква горският сектор на страните в преход:

-колапс на вътрешния пазар на горски продукти;

-трудности при създаването на ценова система, която да отразява реалната стойност на пазара и да стимулира неговото развитие;

-остарели институции и законодателство;

-конфликти между централната и местната власт;

-корупция и нелегален добив и търговия с дървесина;

-приватизация на горските предприятия с недостатъчно реинвестиране;

-изчезващ правителствен бюджет за управлението на горите;

-реституция на горските земи на собственици, които имат за цел извличането на максимална печалба в най-кратки срокове;

-неопределено съотношение между частното и общото.

Секцията по земеделие, развитие на селските райони и околната среда на Европейския комитет по икономически и социални въпроси (ЕКИСВ) изследва ролята на горското стопанство и горската промишленост в Литва, Латвия, Естония, Полша, Унгария, Чешката република, Словакия, Словения, България, Румъния, Кипър, Малта и Турция и промените, които това разширяване ще доведе със себе си за горския сектор на ЕС.[3]

Основните изводи от това изследване могат да се резюмират в няколко точки:

-горите играят съществена икономическа, екологична и социална роля

както за посочените държави, така и за страните членки на ЕС отпреди последното разширяване;

-разширяването на ЕС носи множество промени, възможности и предизвикателства за горския сектор на ЕС;

-горското стопанство е важен източник на работни места и просперитет, поради което икономическата експлоатация на горите е изключително важна, но без да се подценява тяхната екологична и социална роля, т.е. трябва да се спазва основния принцип на икономическа, социална и екологична устойчивост на горското стопанство;

-приватизацията на горите изисква институционална структура и образователна мрежа за стимулиране на икономическото, екологично и социално устойчиво частно горско стопанство;

-развитието на правилно организиран пазар за дървесина е важно за конкурентно ефикасно и гъвкаво функциониране на горския сектор;

-страните трябва да осигуряват достатъчно инвестиции за запазване и подобряване на здравето на гората;

-наред с производството на дървесина, ползването на горите за рекреационни цели и за производство на недървесни горски продукти, предвид запазеното биологично разнообразие в горите на тези страни, може да бъде допълнителен източник на доходи;

-развитието на горския сектор в посочените страни е възпрепятствано от липсата на ресурс;

-разширяването на ЕС прави изключително важно за съюза информационното координиране в горското стопанство и създаване на сравнима и съвременна статистическа информация за горския сектор в ЕС като цяло и за отделните страни в частност;

-горската изследователска дейност и обучение трябва да се развиват ускорено в съответствие с изискванията за устойчиво развитие на горите и горското стопанство.

III. Актуални проблеми и предизвикателства за осигуряване на устойчиво развитие на горите и горското стопанство в България.

Преди да се премине към конкретизиране на проблемите пред българското горско стопанство е необходимо да се подчертае, че всички посочени погоре актуални въпроси, отнасящи се до устойчивото развитие на отрасъла в страните в преход, с пълна сила се отнасят и за България. Същевременно съобразно специфичните природо-географски, икономически, социални, екологични и други условия развитието на горското стопанство на България в последните 15 години преминава през редица структурни и икономически промени, насочени към неговото адаптиране към пазарни икономически условия. Наблюдава се негативна тенденция на влошаване на качествената характеристика на горите, загуба на биоразнообразие, нарушени стопански и социални функции, груби и масови посегателства в горите, недостиг на средства за финансиране на необходимите лесовъдски и инвестиционни дейности, проблеми свързани с охраната и опазване на горите от пожари.

Приватизацията на горите води до възникване на проблеми свързани със стопанисването и устойчивото управление на частните гори в съответствие с изискванията на лесовъдската наука.

В Agenda 2000 [2], съдържащ икономически и политически анализ на 11 страни от Източна Европа, асоциирани към ЕС след 1992 г. за горското стопанство анализът показва, че най-силен е акцентът върху новото горско законодателство и възстановяване на плурализма в собствеността върху горите. В контекста на Agenda 2000 от България в областта на селското и горското стопанство се изисква:

-да осъществи фундаментални административни реформи и структурни промени;

-да продължи прехода към пазарна икономика, приватизация на дейностите и стимулиране на предприемачеството в горския сектор чрез: разработване и приемане на ново горско законодателство, реституция на частните гори и завършване на аграрната реформа; регламентиране на ролята и мястото на публичния и частния сектор в управлението и ползването на горите в условията на непрекъснат процес на промени на законодателството; изграждане на информационна система, развитие и реализиране на нова политика във връзките с обществеността; подобряване и стабилизиране на финансовата система, развитие и реализиране на модел на нова система за заплащане, адекватна на новите икономически условия; да запази и развива устойчиво горското стопанство, в условията на плурализъм на собствеността; да опази биологичното разнообразие и генетичните ресурси на флората и фауната чрез екологосъобразно възпроизводство на горските екосистеми; да улесни адаптацията на горите към промените в климата; да премине към многофункционално стопанисване и ползване на горите и многоцелево управление при баланс между екология и икономика.

Политическите въпроси, имащи отношение към устойчивото развитие на горския сектор в България са многобройни.

Потвърждение на това е тезата на Стоянов: "Политическата нестабилност и факта, че формулирането на горската политика още не е приключило са двата основни проблема на горския сектор в България".[4] Вместо да се концентрират върху екологичните аспекти на горското стопанство и борбата за балансиране между екологичните, икономическите и социалните функции на горите, ключовите участници в горския сектор са свързани главно с политически решения, свързани с националното равнище на горската администрация. За страна в преход, където още не е създадена

стабилна и сигурна среда за вземане на решения, не е възможно да се обърне внимание на спецификата на икономическите, екологичните и социалните резултати.

С цел постигане на устойчив горски сектор, от решаващо значение е постигането на икономически жив сектор. За да се реализира това е необходимо да се вземат под внимание всички въпроси, които влияят върху конкурентността на горското стопанство. Това налага и създаването на споменатия по-рано саморегулиращ се процес за ревизиране на политиката за устойчиво развитие.

Съществуват обаче много силни връзки между въпросите, свързани с институционалната структура и икономическата жизненост на горския сектор. Същевременно общото икономическо развитие, а също и на отраслите непосредствено свързани с горското стопанство, силно влияе върху ефективността и конкурентноспособността на отрасъла. Ето защо от изключително голямо значение е непрекъснатото анализиране на икономическата ефективност и конкурентноспособността на горския сектор. Тези анализи трябва да бъдат в основата на преразглеждането на институционалните структури и устойчивостта. Необходимо е ревизираните политики да се съсредоточат върху пречките за използването на предимствата на пазара. Изводът е, че съществува огромен потенциал за устойчиво развитие на горското стопанство чрез създаването на ефективна институционална структура за управление на сектора.

Основните бъдещи предизвикателства за осигуряване на устойчиво развитие на българското горско стопанство могат да се обобщят по следния начин:

-да се създаде холистична рамка, която да бъде Концепция за устойчивост;

-да се направи усилие да се определят целите и задачите за бъдещото развитие на горския сектор, които да

имат връзка с екологичните, икономическите и социалните аспекти. Тези цели трябва да бъдат реализирани в съответствие с разработената концепция за устойчивост;

-да бъде създаден механизъм за балансиране на противоречащите си цели в горското стопанство и останалите сфери на обществото, както и в рамките на горското стопанство;

-да се използва разнообразие от инструменти в рамките на концепцията за устойчивост с цел да се постигне устойчиво стопанисване на горите;

-да се хармонизират останалите компоненти на рамките за устойчивост с целите, заложи в политическата рамка;

-да бъде разработена институционална структура която да бъде в съответствие с концепцията за устойчивост, като основните усилия трябва да бъдат насочени в това направление;

-да бъде създаден саморегулиращ се процес за преразглеждане на политиката и изграждането на аналитична рамка за анализ на политическите проблеми, която да бъде включена в политическите формулировки.

Може да се каже, че пътят към успешно устойчиво стопанисване на горите е по-скоро въпрос на човешко поведение, отколкото въпрос на горите и дърветата.

Движейки се в тази посока, нашата страна ще има изключителната възможност да създаде устойчиво стопанисвани гори.

ИЗВОДИ

Стратегията за устойчиво развитие на горите и горското стопанство изисква адекватна, гъвкава и саморегулираща се институционална структура за управление, която да осигурява:

-политически условия за ефективното участие на гражданите в процеса на вземане на решения;

-икономически условия за производство на достатъчно продукция и

създаване на високотехнологично
техническо ноу-хау;

-пазарни условия за подпомагане на
стабилизирането на пазарната и
финансова структура;

-условия за смекчаване и регулиране
на социалните напрежения, резултат от
нехармоничното развитие

ЛИТЕРАТУРА

1.Solberg and Rykowski,Institutional and legal framework for forest policies in ECA Region and selected OECD countries-a comparative analysis,Forest Policy Review and Strategy Development:Analytical Studies/Issues Paper,The World Bank,Washington DC,USA.

2.UN/2001/,Forest Policy and Institution in Europe 1998-2000,Geneve Timber and Forest Studies Papers,United Nations/UN/,Nsw York,USA and Geneve,Switzerland.

3.Европейски комитет по икономически и социални въпроси,Предварително мнение на секцията по земеделие,развитие на селските райони и околната среда за разширяването на изток на Европейския съ з и горския сектор.

4.Стоянов,Н. Анализ на опита на някои европейски страни за ролята на държавата при управлението и стопанисването на горите в условията на пазарна икономика,София,2002,доклад на Работна среща Мястото и ролята на държавата в управлението на горите в условията на пазарна икономика.